

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

(найменування центрального органу управління освітою, власник)

МОВЛЕННЄВІ ТА СЕНСОРНІ СИСТЕМИ ТА ЇХ ПОРУШЕННЯ

(назва навчальної дисципліни)

ПРОГРАМА

нормативної навчальної дисципліни

підготовки Бакалавра

(назва освітньо-кваліфікаційного рівня)

спеціальності

016

«Спеціальна освіта»

(шифр і назва спеціальності)

освітня програма

«Корекційна освіта»

Шифр за ОПІ ППВВ 01

2017 рік

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: Запорізький національний технічний університет
(повне найменування вищого навчального закладу)

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: д.м.н. професор Клапчук В.В.
Спеціальної освіти та реабілітології

Обговорено та рекомендовано до затвердження науково-методичною комісією факультету управління фізичною культурою спортом

“ 29” Серпня 20 17 року, протокол № 1

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Мовленнєві та сенсорні системи та їх порушення» складена відповідно до освітньо-професійної програми «Корекційна освіта» бакалаврів спеціальності 016 «Спеціальна освіта».

Предметом навчальної дисципліни є вивчення особливостей .

Міждисциплінарні зв'язки: Для освоєння дисципліни «Мовленнєві та сенсорні системи та їх порушення» студенти використовують знання, вміння і навички, сформовані в ході вивчення дисциплін «Анатомія людини», «Основи нозології», «Невропатологія», «Фізіологія людини», «Корекційна психологія», «Корекційна психологія», «Логопедія» та ін. Освоєння даної дисципліни є необхідною основою для подальшого вивчення дисципліни «Логопедичні технології», «Організація відбору дітей до спеціальних логопедичних закладів» та ін.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Діти з порушеннями сенсорних систем їх навчання та виховання
2. Діти з порушеннями мовленнєвого апарату їх навчання та виховання

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу - висвітлити закономірності і особливості розвитку, виховання та навчання дітей з мовленнєвими та сенсорними порушеннями, у яких внаслідок фізичного або морфологічного дефекту порушується нормальний хід загального розвитку. Показати, що такі відхилення в розвитку, а саме: стійкі порушення слухової функції (глухі, туговухі); порушення зору (сліпі та слабозорі); тяжкі порушення мови (діти-логопати); комплексним порушенням ряду функцій (сліпоглухі діти, у яких порушення слуху або зору поєднується з розумовою відсталістю, що викликано хвороботворним впливом і викликає необхідність створення спеціальних умов для навчання та виховання таких дітей).

- ознайомлення з особливостями розвитку, виховання та навчання різних категорій дітей з вадами;

- визначити структуру дефекту при різних аномаліях та потенціальні можливості розвитку особистості кожної категорії дітей з фізичними та розумовими вадами;

- обґрунтувати принципи створення і розвитку системи спеціальних закладів для виховання дітей з метою здійснення оптимального впливу на хід розвитку, формування активної соціально-корисної особистості до самостійної трудової діяльності.

У процесі вивчення курсу важливо зосередити увагу на **засвоєнні знань** про:

- клініко-фізіологічні особливості і закономірності фізичного і психічного розвитку дітей з мовленнєвими та сенсорними порушеннями;

- структуру дефекту при порушенні мовлення та функції сенсорних систем та потенціальні можливості розвитку різних сторін особистості кожної з категорій дітей з такими вадами.

Під час семінарських занять, індивідуальної навчально-дослідницької та самостійної роботи студенти набувають **уміння та навички:**

- встановлюють закономірності і особливості навчально-виховного процесу в спеціальних закладах для дітей з мовленнєвими та сенсорними порушеннями, визначають мету, завдання, зміст, принципи та методи навчання, виховання та трудової підготовки;

- використовують різні спеціальні технічні засоби, які допомагають дітям з вадами в їх пізнавальній діяльності та встановленні контакту з оточуючим світом;

- визначають ефективні шляхи та засоби профілактики вад в розвитку попередженні дитячої дефективності;

- виявляють особливості та шляхи покращення життя та діяльності дітей з вадами в соціальному оточенні (сім'ї, трудових та навчальних колективах).

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 150 годин / 5 кредити ECTS.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Діти з порушеннями сенсорних систем їх навчання та виховання

Тема 1. Предмет, завдання курсу «Мовленнєві та сенсорні системи та їх порушення». Загальна характеристика дітей з вадами. Головні закономірності психічного розвитку дитини

Мовленнєві та сенсорні системи та їх порушення є одним із розділів дефектології — науки про закономірності і особливості розвитку виховання та навчання різних категорій аномальних дітей. Основна проблема дефектології — компенсація і корекція аномального розвитку.

Зв'язок дефектології з іншими науками. Дефектологія включає такі відділи спеціальної педагогіки і психології: сурдопсихологія і сурдопедагогіка, науки, які вивчають особливості розвитку, навчання і виховання дітей з порушенням слухової функції; олігофренопсихологія і олігофренопедагогіка, які вивчають особливості розвитку, навчання і виховання дітей розумово відсталих; тифлопсихологія і тифлопедагогіка, які вивчають специфіку розвитку, навчання і виховання дітей із значними вадами зору; логопедія, яка вивчає недоліки мови, розроблює принципи і методи попередження та подолання їх, виявляє специфіку спеціального навчання і виховання дітей з важкими мовними порушеннями.

Дефектологія включає також вивчення складних дефектів (сліпоглухонімоти, поєднання глибоких порушень слуху та зору тощо) вивчає клінічне і нейрофізіологічне вивчення аномальних дітей.

В розвитку окремих психічних функцій і виникненні системних психологічних утворень головну роль відіграють соціальні фактори, зокрема діяльність дитини в її різних видах (гра, навчання, праця) в процесі якої вона засвоює ті способи досягнення мети тієї діяльності, які нароблені людством. Розвиток любого психічного процесу залежать і від біологічних факторів, від індивідуальної специфіки природної основи психіки, специфіки нервової системи.

Аномалії природжені і набуті. Причини виникнення. Первинний дефект. Вторинні відхилення.

Основні поняття теми: вади розвитку, тератогени, тератологія, тератогенез, дефектологія, реабілітація, компенсація, корекція, симптом, синдром.

Тема 2. Діти з порушеннями слухового аналізатора

Характеристика і значення слуху. Аномалії розвитку — глухі діти, слабчочуючі, діти які втратили слух на пізніх етапах розвитку. Причини – стійкі порушення слуху – природжені (викликані генетичними, спадковими факторами і різноманітними хвороботворними впливами під час вагітності матері; набуті – можуть бути викликані дією на слуховий аналізатор хімічних, лікарських речовин, які потрапляють в організм дитини, різні травми голови.

Основні поняття теми: аналізатор, гіпакузія, анакузія, отосклероз, неврит, тотальна глухота, звукопровідна і звукосприймальна нервова глухота, пізно-оглухлі діти, туговухі діти, амбліопія, деривація, амавроз.

Семінарське заняття № 1. Обстеження дітей із вадами слуху, навчання та виховання.

Тема 3. Діти з порушеннями зорового аналізатора

Значення зору. Дефекти зору – сліпі, слабо зрячі. Причини виникнення захворювань: природжені – генетичні фактори, порушення обміну речовин, вплив хвороботворних факторів, різні природові порушення; набуті – після перенесення таких захворювань як кір, скарлатина, грип, туберкульоз тощо, травматичні пошкодження, хвороби ока – глаукома, атрофія зорового нерва, пігментна дистрофія сітківки, аномалії рефракції – далекозорість і короткозорість. Стаціонарні дефекти – мікрофтальмоколобоми, астигматизм.

Основні поняття теми: слабозорі, сліпі, осліплі діти, катаракта, атрофія зорового нерва, пігментна дистрофія сітківки, короткозорість, далекозорість, мікрофтальм, колобоми, альбінізм, астигматизм, стаціонарні дефекти зору, тотальна сліпота, ністагм.

Семінарське заняття № 2. Обстеження дітей із вадами зору, навчання та виховання.

Тема 4. Навчання і виховання дітей з поєднаннями сенсорного та інтелектуального дефектів

Сліпо глухонімота може бути викликана різними причинами: природжена глухота і сліпота (здебільшого природжена катаракта), які можна пояснити внутрішньоутробними ураженнями плода в ранній період вагітності; коли відбувається формування слухового та зорового аналізатора (при вагітності захворювання краснухою, спадкові фактори). Набута сліпо глухонімота може бути обумовлена при родових черепномозкових травмах, або перенесеними в ранньому віці захворюваннями головного мозку (менінгіти, менінгоцефаліти), внаслідок чого можуть бути ураження внутрішнього вуха та слухових нервів, які призводять до глухоти в поєднанні з атрофією зорового нерва).

Складні дефекти обумовлені різними причинами – гемолітичною хворобою новонароджених, пов'язаною з несумісністю крові матері і плоду, внутрішньоутробним ураженнями плода внаслідок застосування матір'ю в перші місяці вагітності різних речовин з метою її зриву; тяжкими захворюваннями дитини у ранньому віці (пневмонії, менінгіт, менінгоенцефаліт), для лікування яких застосовувалося примінення великих доз токсичних медичних препаратів.

Основні поняття теми: набута сліпо глухота, дактилологія, гемолітична хвороба новонароджених, резус-несумісність, бінарних дефект.

Семінарське заняття № 3. Навчання та виховання дітей з комплексними порушеннями

Змістовий модуль II. Діти з порушеннями мовленнєвого їх навчання та виховання

Тема 5. Діти з порушеннями мовленнєвого апарату (загальна характеристика)

Знання мови. Мовленнєві порушення, причини їх виникнення. Центральний та периферичний характер порушень. Органічні та функціональні причини порушення мови. Основні види мовленнєвих порушень: а) неправильна вимова звуків у зв'язку з порушенням будови артикуляційного апарату (дислалія, дизартрія); б) неправильна вимова звуків внаслідок наслідування дитиною фонетично неправильної мови інших людей; в) заїкання – порушення ритму, темпу мови, що проявляється в її перериванні; г) батаризм – дуже швидкий темп вимовляння слів; д) тахілалія – порушення в оформленні слів; е) алалія – тяжке недорозвинення мови; ж) афазія – повна або часткова втрата мови; з) афонія – відсутність голосу; і) дистонія – розлади голосу; к) фонастенія – гнусавість.

Основні поняття теми: логопедія, кінестезія, мовний праксис, оральна апраксія, афазія, алалія, дизартрія, заїкання, мутизм, сурдомутизм, механічна дислалія, ринолалія, дисфонія, афонія, батаризм, брадилалія, тахілалія, алексія, дислексія, дисграфія.

Тема 6. Діти з порушеннями усного мовлення

Порушення фонаційного (зовнішнього) оформлення мови; структурно-семантичне (внутрішнє) системне, або поліморфне порушення мовлення. Функціональна афонія, дислалія. Загальні системні порушення мовлення. Порушення ритму темпу мовлення.

Основні поняття теми: дистонія, дислалія, дизартрія, ринолалія, баттаризм, брадилалія, тахілалія, алалія, афазія, заїкання, фонастенія.

Семінарське заняття № 4, 5. Навчання та виховання дітей з порушеннями усного мовлення

Тема 7. Діти з порушеннями писемного мовлення

Порушення писемного мовлення можна поділити на дві групи залежно від того, який вид його порушено – продуктивний (порушення самого акту письма) чи рецептивний (розлади читання).

Артикуляційно-акустична дисграфія; дисграфія на основі порушення фонемного розпізнавання; дисграфія на основі порушення мовного аналізу та синтезу; граматична дисграфія, оптична дисграфія.

Основні поняття теми: дислексія, дисграфія, аграфія.

Семінарське заняття № 6. Навчання та виховання дітей з порушеннями писемного мовлення

Тема 8. Навчання і виховання дітей з порушеннями мовлення

Обстеження артикуляційного апарату, обстеження мовлення, фонематичний слух, розуміння мови, звуковимова, словниковий запас, дослідження граматичної будови мовлення, загальний аналіз логопедичного обстеження.

Основні поняття теми: логопедія, фонематичний слух, звуковимова.

Семінарське заняття № 7. Навчання та виховання дітей з порушеннями мовлення

Форма підсумкового контролю - залік

Рекомендована література

Базова

1. Бадалян Л. О. Невропатология: Учебник для студ. дефектол. фак. высш. пед. учеб. заведений / Л. О. Бадалян. — 2-е изд., испр. — М. : Издательский центр «Академия», 2001. — 384 с.
2. Березан О. І. Неврологічні основи логопедії: Навчальний посібник для студентів спеціальності 6.010100 – «Корекційна освіта» / О. І. Березан. — Полтава : Друкарня ПП Ткалич А.М. — 2008. — 92 с.
3. Гуровец Г. В. Детская невропатология. Естественно-научные основы специальной дошкольной психологии и педагогики : учеб. пособие для студ. сред. спец. учеб. заведений / Г. В. Гуровец ; под ред. проф. В. И. Селиверстова. — М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2010. — 303 с. — (Специальное образование).
4. Логопедия : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Дефектология» / Л. С. Волкова, Р. И. Лалаева, Е. М. Мастюкова и др. ; под ред. Л. С. Волковой. — М. : Просвещение, 1989. — 528 с.
5. Логопедія : підручник / за ред. М. К. Шеремет. — 3-є вид., перер. та допов. — К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. — 672 с.
6. Лурия А. Р. Основы нейропсихологии / А. Р. Лурия. — М., 2005. — 340 с.
7. Ляпидевский С. С. Невропатология. Естественные основы специальной педагогики : Учеб. для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. В. И. Селеверстова. — М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС. — 2000. — 384 с.
8. Поваляева М. А. Неврологические основы логопедии / М. А. Поваляева. — Ростов-на-Дону, 1996. — 448 с.
9. Соботович Е. Ф. Речевое недоразвитие у детей и пути его коррекции (Дети с нарушением интеллекта и моторной алалией): Учеб. пособие для студентов / Е. Ф. Соботович. — М.: Классике Стиль, 2003. — 160 с.

Допоміжна

1. Анохин П. К. Принципиальные вопросы общей теории функциональных систем / П. К. Анохин. — М., 1999. — 237 с.
2. Ахутина Т. В. Нейролингвистический анализ динамической афазии / Т. В. Ахутина. — М. : Изд-во МГУ, 2000. — 350 с.
3. Безруких М. М., Сонькин В. Д., Фарбер Д. А. Возрастная физиология (физиология развития). Учебное пособие для студентов педагогических и психолого-педагогических ВУЗов. 4-е издание / М. М. Безруких, В. Д. Сонькин, Д. А. Фарбер — М.: АКАДЕМИЯ, 2009. — 112 с.
4. Биологический энциклопедический словарь / Гл. ред. М. С. Гиляров; Редкол.: А. А. Бабаев, Г. Г. Винберг, Г. А. Заварзин и др. — 2-е изд., исправл. — М.: Сов. Энциклопедия, 1986.
5. Винарская Е. Н., Пулатов Д. М. Дизартрия и ее топико-диагностическое значение в клинике очаговых поражений мозга / Е. Н. Винарская, Д. М. Пулатов. — М. ; Ташкент, 1997. — 137 с.
6. Выготский Л. С. Развитие высших психических функций / Л. С. Выготский. — М., 2000 — 245 с.
7. Журба Л. Т., Мастюкова Е. М. Нарушение психомоторного развития детей первого года жизни / Л. Т. Журба, Е. М. Мастюкова. — М., 1998 — 254 с.
9. Ковалев В. В. Лекция по психиатрии детского возраста / В. В. Ковалев. — М., 2001. — 340 с.
10. Корнев А. Н. Нарушения чтения и письма у детей: Учебно- методическое пособие / А. Н. Корнев. — СПб.: МиМ, 1997. — 286 с.
11. Лалаева Р. И., Венедиктова Л. В. Диагностика и коррекция нарушений чтения и письма у младших школьников / Р. И. Лалаева, Л. В. Венедиктов. — Ростов н/Дону: Феникс, Спб.: Издательство «Союз», 2004. — 224 с.
12. Леонтьева Н. Н., Маринова К. В. Анатомия и физиология детского организма / Н. Н. Леонтьева, К. В. Миронова. — М.: Просвещение, 1990. — 346 с.
13. Лурия А. Р. Высшие корковые функции человека и их нарушения при локальных поражениях мозга / А. Р. Лурия. — М., 2000. — 245 с.

14. Пашковський В. М. Методична розробка для самостійної роботи студентів. Вікові особливості зорового, слухового, вестибулярного, смакового, нюхового аналізаторів. симптоматика їх порушень в залежності від рівня ураження / В. М. Пашковський. – Чернівці, 2009 р. – С. 12.
15. Плиска О. І. Фізіологія вищої нервової діяльності та сенсорних систем : Посібник. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 285 с.
16. Семенович И. М. Детская патопсихология. Диагностика и коррекция / И. М. Семенович. – М., 2004. – 325 с.
17. Словник української мови: в 11 томах. – Том 4, 1973. – С. 726.
18. Хоменко П. В. Вікові особливості моторики людини: Навчальний посібник / П. В. Хоменко. – Полтава, 2005 – С. 28.
19. Шеремет М. К. Корекція просодичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку з дизартрією: навч.-метод. посіб. / М. К. Шеремет, О. В. Боряк. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. – 192 с.

15. Інформаційні ресурси

1. <http://www.isras.ru/>
 2. <http://www.voppsy.ru/>
 3. <http://www.psychology.ru/>
 4. <http://www.psycheya.ru/>
 5. <http://psychology.vuzlib.net/>
 6. <http://www.psyche.ru/>
 7. <http://www.flogiston.ru/>
- <http://www.i-u.ru/biblio/>